

A KÖRNYEZETPSZICHOLOGIÁTÓL AZ EMBER- KÖRNYEZET TRANZAKCIÓ TUDOMÁNYIG – ÁTTEKINTÉS AZ ELMÚLT (MAJDNEM) 30 ÉVRŐL

DÚLL ANDREA

ELTE PPK Ember-Környezet Tranzakció Intézet, Budapest, Magyarország
BME GTK Szociológia és Kommunikáció Tanszék, Budapest, Magyarország

E-mail: dull.andrea@ppk.elte.hu

Benyújtva: 2021. július 20. – Elfogadva: 2021. július 25.

A környezetpszichológia az 1960–70-es években az USA-ban és Kanadában alakult ki. A területnek Magyarországon – a jelen összefoglaló írásának idején – mintegy két és fél évtizedes múltja van. A hazai környezetpszichológia alap- és alkalmazott kutatásokkal indult az 1990-es évek közepén a téma transzdiszciplináris, ember-környezet kölcsönhatást hangsúlyozó szemléletéből adódóan folyamatosan szorosan együttműködve az építészettel, illetve a környezettervezéssel és -alakítással, a geográfiával, illetve később a tájépítészettel. Az itthoni környezetpszichológia – a nemzetközi viszonyokhoz hasonlóan – részben önálló pszichológiai terület, részben az építészet és a környezettervező tudományok társtudománya, illetve mediátorként működik a laikus környezethasználók és a tervezők között. Az elmúlt két és fél évtized a terület térnyerésének és megerősödésének folyamata volt Magyarországon, amit az intézményesülés lépései is tükröznek. 2021-ben alakult meg az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán az Ember-Környezet Tranzakció Intézet (EKTI), amely feladatának tekinti a magyarországi – immár ember-környezet tranzakció tudománnyá szélesedett – környezetpszichológia oktatását, kutatását és az ezen a területen zajló projektek kezdeményezését, koordinálását a fenntarthatóság, az épített/természeti/virtuális környezetek pszichológiája és az ember és környezete kölcsönkapcsolat mediálása terén. A tanulmányban áttekintjük a hazai környezetpszichológia kialakulásának történetét és néhány kutatási területét (környezeti egészségpszichológia, laikusok és szakértők környezeti kompetenciája, helyjelentés, mentális térképezés, helykötődés és helyvesztés, helyidentitás, pro-environmentális megközelítés a környezetpszichológiában).

Kulcsszavak: környezetpszichológia, épített / természeti / virtuális környezet pszichológiája, ember-környezet kölcsönhatás, ember-környezet tranzakció tudomány

KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIA: NEMZETKÖZI ÉS HAZAI KEZDETEK ÉS FEJLŐDÉS

A pszichológia mint társadalom- és természettudományhoz egyaránt kötődő tudomány a 20. század második harmadáig, ha egyáltalán értelmezte a fizikai környezetet, akkor vagy ingerként vette azt figyelembe, vagy a szociálpszichológiai közeget tekintette környezetnek (Dúll, 2009a, 2019a). Az 1960–70-es években az USA-ban és Kanadában kialakuló környezetpszichológia (environmental psychology – Proshansky, Ittelson és Rivlin, 1970a; lásd Dúll, 2009a) részben éppen e szemlélet kritikájaként kezdeti szakaszaiban a fizikai környezet jelentőségét és szerepét hangsúlyozta, de már a korai környezetpszichológusok deklarálták, hogy minden fizikai környezet szociofizikai természetű, azaz egyúttal társas is (Ittelson, Proshansky, Rivlin és Winkel, 1974) és fordítva. Az 1950–60-as években részben az addigra általánosnak tekinthető instrumentalista környezetviszonyulás (Stokols, 1990) nyomán számos különböző környezeti probléma tudatosult a mindennapi emberekben és a szakemberekben egyaránt, társulva azzal a felismeréssel, hogy ezek a (nemritkán katasztrófa) helyzetek (pl. nagyvárosi elidegenedés, környezetrombolás és -szennyezés, építészeti dilemmák) legalábbis részben pszichológiai problémák. Ráadásul hagyományosan a pszichológiai szemléletmód iránt nem érdeklődő tudományterületekről (pl. geográfia) is érkeztek kérdések a pszichológusok felé, például a természeti környezettel kapcsolatos viszonyulásokkal kapcsolatban – jelezve az igényt a pszichológia fokozottabb szerepvállalására az addig nem pszichológiai természetűnek tartott jelenségek vizsgálatában. A múlt század derekán kialakult környezetpszichológia tranzakcionális szemléletű: eszerint minden emberi működés annak szociofizikai (épített, természeti, virtuális) kontextusában értelmezhető, és fordítva: a külvilág ingerei, tárgyai, szinterei is úgy érthetők meg mélységükben, ha figyelembe vesszük a velük kapcsolatos emberi megnyilvánulásokat. Az új lélektani látásmód 1970-re formálódott új tudományterületté (Proshansky és mtsai, 1970a), amelynek Magyarországon – a jelen összefoglaló írásának idején – mintegy két és fél évtizedes múltja van (lásd Dúll, 2017a): szemléletként a 80-as évek derekától kezdett megformálódni saját kísérleti általános lélektani emlékezetkutatásaink szerves folyamánként, az azokkal kapcsolatos szakmai hiányérzet nyomán (Dúll, 2012a). Korai vizsgálataink (Dúll és Gavallér, 1986; Dúll, 1990) azt mutatták, hogy a rejtett összefüggésű, összetett hétköznapi cselekvéssorok elemeinek kevert sorrendű bemutatása után az elemek mozgásos felidézése során nem az elvárt szeriális pozícióhatás mutatkozik, hanem a cselekvéslogika – adott séma mentén – helyreáll, és ebben a fizikai környezetnek (helyszín, tárgyak, szenzoros ingerek) lényegi szerepe van. Így a mindennapi megnyilvánulásokra, rutinokra való saját emlékezőkutatásokban egyre hangsúlyosabb lett, hogy hol, milyen tárgyi/környezeti feltételrendszerben zajlik a cselekvés (Dúll, 1990, 2012a). Nyilvánvalóvá vált, hogy a hétköznapi rutinviselkedés speciális pszichológiai jelentésének (Dúll, 1990) kialakulásában fontos szerep jut a környezetnek, pontosabban a cselekvő ember és a környezet kölcsönkapcsolatának, tranzakciójának (Dúll, 2009a). Az 1995-től folytatott, immár célzottan környezetpszichológiai kutatások során egyre inkább kiderült, hogy a mindennapi rutintevékenységeknek és azok környezeti kontextusának a pszichológiában eddig nem hangsúlyozott jelentősége van: ha ezeket a rutinokat eredeti kontextuális közegükben (pl. otthon,

Dúll, 1995) vizsgáljuk, akkor az ember-környezet összeillésnek (person–environment fit, PEF – Proshansky, Ittelson és Rivlin, 1970b) fontos mechanizmusaira bukkanunk (Dúll, 1998). A mindennapi aktivitásokat tényleges otthoni szociofizikai kontextusukban vizsgáló tranzakcionális környezetpszichológiai kutatások (lásd Dúll, 2012a) legfontosabb célja az ember-környezet összeillés operacionalizálása volt. Ezekben a környezetpszichológiai otthonvizsgálatokban (Dúll, 1994, 1996a, 1998, 2002a, 2002b) nem laboratóriumi helyzetben, hanem a résztvevők otthonaiban elemeztük a videóra rögzített rutincselekvéseiket (pl. ételkészítés) a hely fizikai tulajdonságaival kölcsönhatásban, egyúttal kérdőívekkel és interjúval feltárva a spontán helyviszonyulásukat (helykötődés / place attachment – lásd Dúll, 2002c) és az otthoni helyhasználati szokásaikat. Eredményeink közül érdemes kiemelni, hogy a hétköznapi otthoni rutincselekvések tárgyi/környezeti/társas (azaz szociofizikai, Dúll, 2009a) környezetbe illeszkedése (azaz az észlelt tranzakcionális cselekvéshatékonyság) erősebb és pozitívabb otthonkötődéssel járt – vagyis egy speciális személy-környezet összeillés, a személy-otthon összeillés volt kimutatható (Dúll, 1998, 2002a, 2002b). A későbbiekben az irodai környezetek szociofizikai dinamikájával kapcsolatban is sikerült jellegzetes ember-környezet tranzakciót kimutatni (Dúll és Tauszik, 2006), például az irodai magánszférára (Frankó és Dúll, 2017), illetve a munkahely- és munkaállomás-kötődésre (Frankó és Dúll, 2018, 2020) vonatkozóan.

Ezekkel az alap- és alkalmazott kutatásokkal indult az 1990-es évek közepén a hazai környezetpszichológia (Dúll, 1990, 1998). Ekkortájt a magyar pszichológiai szaklapokban kezdtek megjelenni ökológiai pszichológiai (Szitó, 1991) és környezetpszichológiai (Séra, 1990; Dúll, 1995, 1996b) szemléletű írások, beindult a terület alapjait lera- kó publikációs tevékenység (Dúll és Kovács, 1998; Dúll és Szokolszky, 2006). Egyúttal kezdett megformálódni a környezetpszichológiai oktatás és gyakorlat szakterülete és intézményi háttere az egyetemeken (Dúll, 2006a, 2009a, 2012a, 2017a), a téma transz- diszciplináris, ember-környezet tranzakciós szemléletéből (vö. Dúll, 2017a) adódóan folyamatosan szorosan együttműködve az építészettel, illetve a környezettervezéssel és -alakítással (Dúll, 2002d, 2005, 2006b, 2017a; Kapy, 2005, 2006; Dúll és Pálffy, 2014), a geográfiával (Dúll és Izsák, 2014), illetve később a tájépítészettel (Zelenák, Szűz, Balogh, Dúll, és Mezősné Szilágyi, 2016) és így tovább, sok esetben alkalmazott projektek¹ (Dúll, 2017a, 2019b, 2019c, 2020a, 2020b) közreműködőjeként. Az itthoni környezetpszichológia – a nemzetközi viszonyokhoz hasonlóan (vö. Misra, Hall, Feng, Stipelman és Stokols, 2011) – részben önálló pszichológiai terület, részben az építészet és a környezettervező tudományok társtudománya, illetve mediátorként működik a laikus környezethasználók és a tervezők között (Dúll, Somogyi, Hülber, Brózik és Szabó, 2018; Dúll, 2020b).

Az elmúlt két és fél évtized a terület térnyerésének és megerősödésének folyamata volt Magyarországon, amit az intézményesülés lépései is tükröznek (Dúll, 2017a). Ez alatt az idő alatt a környezetpszichológia Magyarországon több egyetemen az alap és posztgraduális pszichológusképzés részévé vált, illetve az építészképzés része lett a

¹ Például az M4-es metróvonal tervezése során a környezetpszichológia fontos szakágként (környezetpszichológus szakértő: Dúll Andrea) működött [http://www.epa.hu/02900/02971/00008/pdf/EPA02971_ octogon_2014_2.pdf](http://www.epa.hu/02900/02971/00008/pdf/EPA02971_octogon_2014_2.pdf) (letöltve: 2021. 07. 06.).

graduális és a posztgraduális képzés szintjén, és beépült a környezettervezőket és környezeti szakembereket képző felsőoktatásba (Dúll, 2017a), illetve posztgraduális képzéseikbe. Az ELTE Pszichológiai Doktori Iskolájában (PDI) 2012-től lehetőség nyílt a környezetpszichológiai témájú PhD-disszertációk² megvédésére: 2021 szeptemberéig a Szocializáció és Társadalmi Folyamatok Programban (programvezető: Nguyen Luu Lan Anh) működött a Környezetpszichológia modul, amely 2022 szeptemberétől önálló Környezetpszichológia Programként folytatja működését a PDI keretein belül (továbbra is Dúll Andrea vezetésével). A kutatás is intézményesült: 2004-ben alakult meg az ELTE Pszichológiai Intézetében a Környezetpszichológiai Műhely (alapító vezető: Dúll Andrea), amely azóta is folyamatosan működik, immár Környezetpszichológiai Kutatócsoportként. Ugyanebben az évben alakult meg a Magyar Pszichológiai Társaság Környezetpszichológiai Szekciója (alapító elnök: Dúll Andrea). 2009-től rendszeresen jelennek meg a KívülBelül környezetpszichológiai könyvsorozat³ kötetei (sorozatszerkesztő: Dúll Andrea), immár a L'Harmattan Könyvkiadó és az ELTE PPK együttműködésében.

2011-től már nemcsak mint kutatási és oktatási téma volt folyamatosan jelen a környezetpszichológia az ELTE Pszichológiai Intézetében, hanem mint a szervezet része: eleinte a Gazdaság- és Környezetpszichológia Tanszékként, majd ennek utódként mint Szervezet- és Környezetpszichológia Tanszék (tanszékvezető: Dúll Andrea). A terület erősödése és a társtudományokkal (építészet, vizuális kommunikáció, tájtervezés, design stb.) való szerves kapcsolata hívta életre 2020-ban az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán az Ember-Környezet Tranzakció Intézetet⁴ (EKTI, intézetigazgató: Dúll Andrea), amely feladatának tekinti a magyarországi – immár ember-környezet tranzakció tudománnyá szélesedett – környezetpszichológia oktatását, kutatását és az ezen a területen zajló projektek kezdeményezését, koordinálását a fenntarthatóság, az épített/természeti/virtuális környezetek pszichológiája és az ember és környezete kölcsönkapcsolat mediálása terén (vö. Dúll, 2019b, 2020a). A magyarországi környezetpszichológia nemzetközi szerepvállalása⁵ – annak ellenére, hogy az elmúlt évek elsősorban a terület hazai kialakulásáról és megerősödéséről szóltak – a terület intézményesedésével egyre markánsabb.⁶

² <https://ekti.ppk.elte.hu/content/kornyeztpszichologia-temaban-szuletett-doktori-disszertaciok.t.20931?m=6644> (letöltve: 2021. 07. 07.)

³ <https://harmattan.hu/sorozataink-163/kivulbelul-276> (letöltve: 2021. 07. 06.)

⁴ <https://ekti.ppk.elte.hu> (letöltve: 2021. 07. 07.)

⁵ Hagyományosan erős a szakmai kapcsolat a terület USA-beli képviselőivel (School of Social Ecology, Irvine; Columbia University stb.), és aktívan részt veszünk az IAPS (International Association for People-Environment Studies) szakmai életében is.

⁶ Mind az EKT, mind a Környezetpszichológia Kutatócsoport pályázati aktivitása intenzív, pl. Environment and School Initiatives (ENSI), Collaboration of Community and School for Sustainable Development (CoDeS), Study to Investigate the National Policies and Approaches to Education for Environmental Sustainability stb.

A KÖRNYEZET NEM VAGY CSAK NEHEZEN TUDATOSUL – ÉPP EZÉRT KELL KUTATNI AZ EMBER-KÖRNYEZET KAPCSOLATOT

A kibontakozó környezetpszichológia egyik sarkalatos felismerése volt, hogy az ember-környezet kölcsönkapcsolat nem tudatosuló természetű, ami nehézséget jelent ugyan a pszichológiai vizsgálatok számára, mégis, ennek a felismerésnek a talaján válik lehetővé az ember-környezet pszichológiai kapcsolat mélyebb megértése (vö. Dúll, 2009a; Dúll és Varga, 2015).

KÖRNYEZETI EGÉSZSÉGPSZICHOLÓGIA

Harold M. Proshansky, a City University of New York szociálpszichológus kutatója által az 1960-as évek elején elvégzett pszichiátriai kórházvizsgálat (Proshansky, Ittelson és Rivlin, 1970c; lásd Dúll, 2006a, 2012b) volt az első környezetpszichológiai kutatás, amely – tudatos szakmai mérlegelés után feladva a függő-független változó és a lineáris okság mentén haladó laboratóriumi vizsgálati logikát (Proshansky, 1981) – az ember-környezet kölcsönhatás szisztematikus, pszichológiai eszközökkel történő feltárását és alkalmazását tűzte ki célul a terepen (Dúll, 2009a). A hazai környezetpszichológiában is vannak egészségügyi intézményekkel (Dúll, 2012b), illetve családterápiás kontextusokkal (Túry, Wildmann, László, Rácz és Dúll, 2003; Túry, Dúll, Wildmann és László, 2006, 2010; Túry és Dúll, 2008; Túry, Wildmann, László és Dúll, 2008; Sallay és Dúll, 2006; Sallay, Martos, Chatfield és Dúll, 2019) kapcsolatos elemzések. A környezeti egészségpszichológia (Dúll, 2012b) az egészség-betegség, megelőzés-kezelés, rehabilitáció folyamatait a személy-környezet tranzakció szociofizikai tágabb kontextusában is elemzi. A hazai környezetpszichológia képviselői is gyakran dolgoznak résztvevő megfigyelőként ökológiai-szociofizikai rendszerszemléletű, az ember-környezet tranzakcióra építő, kvalitatív vagy kevert kvalitatív-kvantitatív módszerekkel (is), felvallva, hogy a valós környezetekben fellépő valós jelenségek kutatásakor ki kell lépni a laboratóriumi keretek közül (Proshansky, 1981; vö. Keszei, Böddi és Dúll, 2016).

LAIKUSOK ÉS SZAKÉRTŐK KÖRNYEZETI KOMPETENCIÁJA

A hazai környezetpszichológiai vizsgálatok (hasonlóan a nemzetközi kutatások eredményeihez) rávilágítottak, hogy ahogyan a környezetet nem tudatosuló jellege miatt nem könnyű figyelembe venni az emberi pszichológiai folyamatok megértésekor, ugyanúgy nehéz pszichológiailag megalapozott döntéseket hozni tervezéskor egy környezet jellemzőiről (pl. szín, megvilágítás, hőmérséklet, kilátás, tájpreferencia stb.): a pszichológiai alapelvek nem fordíthatók át könnyedén a tervezési gyakorlatba. A tervezők például nem tudnak egy személyt érzékenyebbé tenni az asszociációk lehetőségére a környezet és a személyes történet között, de világosan észrevehető észlelési jellemzőket biztosítva mintegy ismételhetik az észrevehető különbségeket a környezetben (Losonczy, Sarbak és Dúll, 2014; Losonczy, Halász, Keszei, Dobszai és Dúll,

2017; Losonczy, Ragó, Sarbak, Dúll és Bafna, 2017; Losonczy, Ragó, Gulyás, Sarbak, Kurucz és Dúll, 2016; Losonczy, Halász, Keszei és Dúll, 2019), segítve a tapasztalás és a személyes élettörténet összekapcsolódását. Az is a környezetpszichológiai kutatásaink tanulsága, hogy a laikusok környezetészlelése és -felfogása sok tekintetben lényegesen (de nem minden esetben gyökeresen) eltér a szakemberektől (Dúll, 2017a; Somogyi és Dúll, 2018). Saját vizsgálatainkban többféle módszerrel dolgozunk, például személyes szereprepertoár-teszttel (Brózik, 2005, 2006), szemantikus differenciállal (Dúll és Urbán, 1997; Fogarasi és Dúll, 2021a, 2021b), kvalitatív szövegelemző módszerekkel (Somogyi és mtsai, 2018; Keszei és Dúll, 2019), mentális térképezéssel (Dúll és mtsai, 2018), szakértői térelemzéssel (Somogyi, Balázs és Dúll, 2019), illetve a téri élménymátrix eljárással (Losonczy, Gulyás, Kurucz, Bafna és Dúll, megjelenés alatt). Eredményeink szerint az építészek és a laikusok egyaránt összetetten, sokféleképpen és árnyaltan észlelik, tapasztalják környezetüket, azonban a szakemberek több és másféle konstruktum mentén kategorizálják a környezeti jelentést, jelentés-reprezentációik részletesebbek és szakmaibbak, mint a nem építészeké. Fontos a téma részletes tudományos megértése, ugyanis a környezet és az ember viszonyának kezelését a szakmai helyzetekben mind a környezetszakmákban, mind a pszichológiában jellemzően „intuíciónál” szoktuk megoldani, hiszen – mint arra fentebb már utaltam – általában sem a szakmai, sem a hétköznapi helyzetekben nem tudatosul a környezeti kontextus. Saját környezetpszichológiai munkáinkban azt képviseljük, hogy hatékony szociofizikai kontextus (Stokols, 1987) definiálása és folyamatos, követő érvényesítése a kutatásokban és/vagy a projektfolyamatokban transzdiszciplináris szakértői teamekben történjen, és ezeket a teameket mindig az aktuális vizsgálati/beavatkozási területhez kell igazítani. A helyzettől függően kiszélesedhet a team köré épülő szakértői és felhasználói kör (lásd Dúll, 2017a).

A HELYEKNEK PSZICHOLÓGIAI JELENTÉSE VAN: A MENTÁLIS TÉRKÉPEKTŐL A LOKALITÁSÉLMÉNYIG

Az ember-környezet kutatás fő iránya a környezetpszichológia kialakulásakor mind a nemzetközi szinten, mind itthon kognitív szemléletű volt: a vizsgálatok többsége elsősorban a téri tájékozódással, a mentális térképezéssel, illetve térmemória-kutatással foglalkozott (pl. Séra, 1990; Séra, Bakon és Stefanik, 1993). Már a korai időszakban kiderült azonban, hogy a világ mentális leképezése, kognitív sémákba való átfordítása is számos dinamikus, affektív folyamatot tartalmaz. A témának mára hatalmas és szerteágazó szakirodalma van (lásd Dúll, 2017a). Az egyik irány a mentális térképek fizikai, strukturális összefüggéseivel foglalkozik módszertani vonatkozásokban. Egy másik irány a módszertani vonulat, ahol számos felvetést vizsgálnak a kutatók. Ilyen pl. az instrukció szerepének kutatása a mentális térképezésben – ebben saját vizsgálataink is számos fontos adalékkal szolgáltak (Pluhár, Pikó, Uzzoli, Page és Dúll, 2010; Pluhár, Czigány, Dúll, Pikó és Uzzoli, 2010; Brózik és Dúll, 2019; Brózik, Keszei és Dúll, 2019). További kutatási irány, hogy a mentális térképezés vizsgálati módszerei nemcsak metodológiai szempontok szerint, hanem a lokalitással való viszony alapján is átértelmezhetők – erre szolgál például a placemtria (Lippai és Dúll, 2005; Dúll, 2017a) mód-

szere, amely segítségével nemcsak makrokörnyezeti (pl. város) szituációban, hanem mezokörnyezeti helyzetekben (pl. iskola – Dúll és Lippai, 2015) vagy akár mentális konstruktumokra (ideális városok – Lippai és Dúll, 2003) is feltárhatók az emberek lokalitásélményei (Dúll, 2017a). Helyjelentés-vizsgálatainkban és -tanulmányainkban számos szociofizikai kontextusban (pl. iskola – Brózik, Lippai és Dúll, 2019; Somogyi és Dúll, 2018) igazoltuk, hogy a szociofizikai értelemben vett mentális térképnek kettős funkciója van: egyrészt a tényleges, konkrét környezeti tájékozódás bázisa, másrészt a világban való eligazodás, az én és a csoport társadalmi térben történő elhelyezésének, a személyes, a csoport- és a kulturális identitásnak is az alapja. Mindebben kiemelten lényeges tranzakcionális összetevő a környezet jelentése (Dúll és Urbán, 1997), amely összefügg annak potenciális használatával, kognitív, affektív és szimbolikus minőségével. Az ember „olvassa” ezeket a jelentéseket (Losonczy és mtsai, 2017). A személy-környezet kölcsönkapcsolatokat tükröző dinamikus rendszer sajátos megközelíthetőségi és láthatósági kapcsolatot eredményez a humán és a környezeti összetevők között. Így feltérképezhetők a tér azon tulajdonságai, amelyek lehetővé teszik a térhasználó számára, hogy – állapotától, attitűdjeitől, személyiségétől függően – megtalálja benne az útját, illetve leírható az egyes terek között valószínűsíthető mozgásmintázatok és találkozások rendszere (Losonczy és mtsai, 2016; Losonczy és mtsai, 2017), ez alapján pedig felépíthetők olyan viselkedésleíró és bejósoló modellek, amelyek a lokális helyhasználat és a tértulajdonságok (pl. összekapcsolhatóság) kapcsolatán alapulnak (Kiss, Dúll, Rácz és Rácz, 2015). Ennek egyik eszköze kutatócsoportunkban a térszintaktikai (Hillier, 2007) elemzés, amely során felmérjük, hogy az egyes terek építészeti értelemben közvetlenül vagy közvetve kapcsolódnak egymáshoz (Keszei, Böddi és Dúll, 2019; Keszei, Halász, Losonczy és Dúll, 2019; Kurucz, Losonczy, Szabó, Keszei, és Dúll, 2019). A szintaktikai jellemzők tranzakcionális jellegűek, vagyis függenek a használóktól is, vagyis egy épület vagy tér térszintaktikai integráltsága nem feleltethető meg egyértelműen metrikus távolságoknak (Kurucz és mtsai, 2019), tehát a tér mentális struktúrája nemcsak térszintaktikai szabályok alapján, hanem a tényleges tér- és testtapasztalatok talaján is épül (Dúll, 2007). A térszintaxis a viselkedés jó bejósolója, mind az átlagos, mind a problémás városi téri viselkedés (Brózik és Dúll, 2015; Dúll, 2019d), illetve deviáns térhasználat, pl. drogfogyasztás esetén (Dúll, Demetrovics, Paksi, Felvinczi és Buda, 2006; Dúll, Paksi és Demetrovics, 2009; Kiss és mtsai, 2015).

A helyjelentés környezetpszichológiai vizsgálata makrokörnyezeti (települési) szinten világszerte újdonság. Környezetpszichológiai település kutatások az ELTE Környezetpszichológiai Kutatócsoportjában is indultak, 2014-ben. Egy példa Alsómocsolád kistelepülés lakói környezetpszichológiai lokalitásélményének feltárása a tranzakcionális személy-környezet kapcsolat alapkonceptióra építve, ötvözött kvalitatív és kvantitatív kutatási stratégiával (Dúll, 2017a, 2019c). A vizsgálat eredményei szerint a lokalitásélmény (Dúll, 2017a) a település lakosai pszichológiai jellemzőinek (érzelmelek, pszichológiai jóllét, értékstruktúrák, elégedettségi mutatók) és a településre vonatkozó tudatosuló és látens szociofizikai környezetpszichológiai viszonyulásainak (lokalitásjelentés, elégedettség) tranzakcionális elemzése útján operacionalizálható, ám izgalmas eredmény, hogy a lokalitásélmény még egy ilyen kistelepülés esetében sem homogén – az alsómocsoládiak lokalitásélménye koherensnek, ugyanakkor differenciálnak, csoportokhoz rendelhetőnek, jól leírhatónak bizonyult. Egy másik példa

a környezetpszichológiai település-, és egyúttal földrajzi értelemben vett kistájvizsgálatra a Balaton-felvidéki Nivegy-völgyben zajlott környezetpszichológiai kutatás (Dúll, 2017a, 2020b), amelynek során egy műemléki beavatkozás (a balatoncsicsói műemlék plébániaépület) felújításának környezetpszichológiai hatásait vizsgáltuk a kistáji (Nivegy-völgy) és települési (a beavatkozási színtér: Balatoncsicsó) lokalitásélmény változására, követő terepvizsgálattal. A kutatásban a kulturális épített örökség részvételi felújítása környezetpszichológiai hatásainak mérésén és a lokalitásélmény változásának feltárásán túl cél volt a környezetpszichológiai szemlélet és módszerek kipróbálása egy megvalósult transzdiszciplináris településfejlesztési beavatkozás nyomán, illeszkedve a műemlékvédelem társadalmasítási törekvéseihez (Fogarasi, Bodorkós, Dúll és Nemes, 2015, 2017). Kistelepülés-kutatásaink eredményei alapján megerősíthető, hogy a participatív, folyamatorientált környezetpszichológiai alapozású településtervezés jó irány; javasolható, hogy a fejlesztés folyamatában vegyék figyelembe a lokalitásélményt (Dúll, 2017a). A balatoncsicsói projekt a konkrét eredményeken túl (pl. a műemlék felújítása valóban összefügg a lakosok helyhez való viszonyulásaival, de számos esetben nem a várt irányban mutatkozik összefüggés – Dúll, 2017a) kutatócsoportunk egy új vizsgálati kérdéskörét is definiálta: hogyan értelmezik a műemléki felújítást a szakemberek és a laikusok, és hogyan hat a történeti környezetek megújulása a környezethasználók helyviszonyulásaira (Fogarasi és Dúll, 2021a, 2021b), kollektív helyemlékezetére (vö Medvés és Kovács, 2010).

HELYKÖTŐDÉS ÉS HELYVESZTESÉG, HELYIDENTITÁS

A személy-környezet tranzakcióban alakul ki a személy identitásstruktúrájában a helyidentitás (Proshansky, 1978; Dúll, 1996b, 2015a, 2015b), ami „az énonozosság azon dimenzióit jelenti, amelyek a környezettel kapcsolatos megfelelő tudatos és nem tudatos hiedelmek, gondolatok, preferenciák, értékek, képességek és viselkedés összetett mintázataként az egyén személyes identitását a fizikai környezet viszonyában definiálják” (Dúll, 2015a, 20). A helyidentitás mint az énidentitás egyik fontos alstruktúrája folyamatosan kölcsönhatásban van a szociofizikai környezethasználattal: ebben a tranzakcióban a környezet és a használó interakciója során folyamatosan megteremtődik a személy-környezet illeszkedés (vagy annak hiánya).⁷ A helyidentitás vizsgálata a környezetpszichológiában jellemzően olyan szociofizikai környezetekben zajlik, amellyel az embereknek – a személy-környezet összeállással összefüggésben – szoros affektív kapcsolata (Dúll, 2002c) alakul ki. Ilyenek például a lakókörnyezetek, azaz otthonok. A hazai környezetpszichológia kezdetét jelentő, fentebb már említett kontextuális-tranzakcionális otthonvizsgálatokhoz (Dúll, 1994, 1996a, 1998, 2002a, 2002b, 2012a) kutatócsoportunkban szervesen kapcsolódik a helyvesztesség témája: az otthon mint az önszabályozás helye (Sallay, 2008), a tényleges és a lelki hajléktalanság (Kántor,

⁷ Az online és a mediatisált környezeti változások megjelenése, majd soha nem látott mértékűvé és üteművé válásuk – megfélemlítve COVID-19 koronavírus-járvány következményeivel – elképzelhetetlenül felgyorsította és kiélezte az ember-környezet kölcsönkapcsolat változásait. Ezzel kapcsolatban világszerte és a mi kutatócsoportunkban is intenzív kutatások zajlanak.

Brózik és Dúll, 2019; Kántor és Dúll, 2018), a bevándorlás (Horvát, Dúll és László, 2006) és honvágy (Horvát, Dúll és László, 2011), a beteget ápoló otthon környezetpszichológiai dinamikája (Sallay és Dúll, 2006) és az otthonpótló környezetek (Varga és Dúll, 2001; Tóth-Varga és Dúll, 2018). Felfogásunk szerint a személy és a környezet megfelelése, konzisztenciája jóllét- vagy (tágon értelmezett) egészségkonceptióként is felfogható (vö. Dúll, 2012b; Szokolszky és V. Komlósi, 2015).

A hazai környezetpszichológia fejlődésének fontos állomása, hogy immár nemcsak Budapesten, az ELTE Környezetpszichológia Kutatócsoportjában zajlanak kutatások. A Szegedi Tudományegyetem Pszichológiai Intézetében intenzív, rendszerszemléletű kutató és gyakorlati munka folyik – egyebek mellett – az otthonok szociofizikai dinamikájának környezetpszichológiai megértése és családterápiás alkalmazása céljából (Sallay és Martos, 2014; Sallay, Martos, Chatfield és Dúll, 2019; Korpela, Korhonen, Nummi, Martos és Sallay, 2020).

A helyek és a tárgyak szerepet játszhatnak a helyzetértékelésben, a hangulatokban, illetve gyakorlatilag minden pszichés működésben (Dúll, 2009a), még olyan pszichodinamikus folyamatokra koncentráló szakmai helyzetekben is, mint a pszichoanalitikus csecsemőmegfigyelés (Tóth-Varga és Dúll, 2019a, 2019b). A folyamat dinamikus mediátora jellemzően a helykötődés (Dúll, 2002c). A humán kötődés és a helykötődés viszonya rendkívül izgalmas: a helykötődés-fogalom konstruktumvaliditása nagyon magas, vagyis logikailag számos szempontból jól rokonítható a humán kötődéssel (Dúll, 2002c), azonban a környezetpszichológiai helykötődés-tanulmányok inkább eltéréseket találnak a két kötődéskonstruktum között (Dúll, 2002c). Saját, állami gondoskodási intézményben folytatott vizsgálataink (Szabó és Dúll, 2007) például szintén nem igazoltak erős összefüggést az állami gondoskodásban élő gyerekek humán kötődési és a helykötődési jellemzőit illetően, vagyis az eredmények nem támasztották alá a feltételezett általános kötődésdeficit létét. Számos kutatás igazolta ugyanakkor, hogy a helykötődés intenzív kapcsolatba hozható a helyidentitással (Proshansky, Fabian és Kaminoff, 1983; Dúll, 1996b, 2015b). Kutatócsoportunkban fontos kutatási téma a helyidentitás identitásorientációként való értelmezésének lehetősége (Berze és Dúll, 2018, megjelenés alatt).

A PRO-ENVIRONMENTÁLIS MEGKÖZELÍTÉS A KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIÁBAN

A környezetpszichológia a kialakulásától kezdve fogékony volt a környezetvédelem és a fenntarthatóság kérdéseire – erről az oldaláról nézve a környezetpszichológiát akár egyfajta alkalmazott szociálpszichológiának is tekinthetjük (Dúll, 2019a). Hazai vagy magyarul is olvasható tanulmányok korábban is megjelentek már például környezeti attitűdök témában (pl. Holahan, 1982/1998; Faragó és Vári, 1989; Faragó, Vári és Vecsenyi, 1990; Dúll, 2009b), a pszichológia lehetséges szerepéről a környezetvédelemben és a fenntarthatóságban (Varga, 2006), a világproblémák pszichológiájáról (Dúll és Székely, 2003), az energiafelhasználásról (Dúll és Janky, 2011), a katasztrófák környezetpszichológiai vonatkozásairól (Pető és Szekeres, 2006), a természet, a természetes tájak értékelése témában (Dúll és Dósa, 2005), az állatokkal, a vadvilággal kapcsolatos

attitűdök kapcsán (Dósa és Düll, 2005), és a kertek környezetpszichológiájáról (Dósa és Düll, 2006). A környezetvédelem pszichológiai kérdései témában konkrét projektek kapcsán az 1980-as évektől az ELTE Pszichológiai Intézetében jelentős, szociálpszichológiai orientációjú munka folyt Faragó Klára vezetésével (lásd erről Kádi, Kiss és Düll, 2019). Jelenleg az ELTE PPK-n az Ember-Környezet Tranzakció Intézet fogja össze a környezettudatosság, fenntarthatóság, klímaszorongás és környezetvédelem pszichológiai vonatkozásaival kapcsolatos kutatásokat (pl. Varga, Pizmony-Levy, Berze, Ágoston és Düll, 2021; Varga, Berze és Düll, 2021) és képzéseket.⁸ Érdemes említeni még az ELTE Pszichológiai Intézetében a témában folyó pszichoanalitikus és egzisztenciális pszichológiai gondolkodást is (Kóváry, 2019). A Debreceni Egyetem Pszichológiai Intézetében is jelentős munka folyik a területen, elsősorban szociálpszichológiai értelmezési keretben (Lányi, 2006; Kovács és Medvés, 2009; Kovács, Pántya, Bernáth, Medvés és Bányai, 2011; Medvés, Balázs, Kondé és Mátyás, 2012; Medvés és Kovács, 2012; Kovács, Pántya, Medvés, Hidegkuti, Heim és Bursavich, 2014; Kovács, Medvés és Pántya, 2020).

PSZICHOLÓGIA-E A KÖRNYEZETPSZICHOLÓGIA: AZ EMBER-KÖRNYEZET TRANZAKCIÓ TUDOMÁNYA

A nemzetközi környezetpszichológia működésének korábbi szakaszaiban a vizsgálatok elsősorban a negatív személy-környezet tranzakciót kutatták: milyen romboló hatások érik a személy részéről a környezetet (pl. környezetszennyezés, forráspazarlás, rombolás) és fordítva, milyen, az emberre káros folyamatok (pl. betegítő hatások, zsúfoltság, zaj stb.) érkeznek a környezetből. Fontos változás, hogy manapság a kutatók figyelme a pozitív, proaktív folyamatokra is irányul, így kerültek előtérbe például az egészségtámogató környezeti hatások, a környezetminőség és az életminőség pozitív összefüggései. Ebben az új trendben még inkább erősödik az a vélekedés a környezetpszichológiában, hogy a folyamatokat mélységükben egyrészt csak transzdiszciplináris teammunkában, más tudományterületekkel (pl. környezetpedagógiával, környezetmérnöki tudományokkal stb.) közösen, transzdiszciplinárisan dolgozva, másrészt a mindennapi környezethasználókkal (pl. középiskolások, pedagógusok, laikusok stb.) együttműködve, participatív módon lehet megérteni, és a megoldásokat a problémákra is csak ilyen módon lehet kidolgozni és kivitelezni. Fontos, hogy a környezetpszichológiai kutató és gyakorlati munkába számos nem pszichológus szakember (építész, tájtervező, iparművész, szociológus, geográfus, antropológus stb.) csatlakozott és csatlakozik be, a területbe integrálva saját tudományterülete szemléletét, fogalmait és módszereit. A környezetpszichológia így már kezdettől nagy léptekkel haladt az unidiszciplinaritást meghaladva az inter- és a multidiszciplinaritáson át a transzdiszciplinaritás felé (lásd Düll, 2017a), számos származékos területet⁹ is kialakítva. 2020 tava-

⁸ 2021 szeptemberében indul az európai viszonylatban is egyedülálló környezetvédelmi szakpszichológus szakirányú továbbképzés az EKI-ben: <https://www.elte.hu/content/kornyezetvedelmi-szakpszichologus-kepzes-indul-a-ppk-n-t.23328> (letöltve: 2021. 07. 07.)

⁹ Egy ilyen származékos terület itthon a környezeti kommunikáció (Düll, 2009a), amely az ember és szociofizikai környezet közötti tranzakcionális kapcsolat értelmezése kommunikációs szempontból (Düll, 2014).

sza óta – amikor az Ember-Környezet Tranzakció Intézet megalakult az ELTE PPK-n – a környezetpszichológia területét itthon ember-környezet tranzakció tudományként tartjuk számon, mivel célunk a környezetpszichológia transzdiszciplináris kapcsolódásainak erősítése (Dúll, 2019b, 2020a).

ÖSSZEGZÉS

Az elmúlt két és fél évtized bizonyította, hogy a környezetpszichológia (az ember-környezet tranzakció tudománya) szemlélete releváns, kutatási módszerei széleskörűen és jól használhatók, a vizsgálati eredmények mind alap-, mind alkalmazott tudományi szempontból újdonságértékűek és alkalmazhatók. Igazolódni látszik, hogy – amennyiben a pszichológia komolyan veszi a szociofizikai környezetet, és ennek talaján az építészettel és az egyéb környezeti társtudományokkal szerves transzdiszciplináris kapcsolatokat tart fenn – a környezetalakítás és a pszichológia együttműködve hatékonyabbá válhat a megfelelő személy-környezet összeállítás megteremtésében.

IRODALOM

- Berze, I. Zs., & Dúll, A. (2018). Helyidentitás mint identitásorientáció? *Magyar Pszichológiai Szemle*, 73(3), 435–463.
- Berze, I. Zs., & Dúll, A. (2021). A helyidentitás mérése identitásorientációként. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 76(1), 43–71.
- Brózik, P. (2005). Épített környezetek személyes dimenziói. *Régi-Új Magyar Építőművészet, Utóirat / Post Scriptum*, 6(29), 18–21.
- Brózik, P. (2006). Épített környezet és személyes konstruktumok. In Dúll, A., & Szokolszky, Á. (Eds), *Környezet-pszichológia* (pp. 67–86). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Brózik, P., & Dúll, A. (2015). Nagyváros-üzemmód. A városi környezet szuggesztív hatásainak környezetpszichológiai elemzése. In Dúll, A., & Varga, K. (Eds), *Rábeszélőtér. A szuggesztív kommunikáció környezetpszichológiája* (pp. 33–46). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Brózik, P., & Dúll, A. (2019). Hogyan használható a mentális térképezés a köztérek vizsgálatában? Két budapesti köztér összehasonlító vizsgálata mentális térképezéssel. *Comitatus: Önkormányzati Szemle*, 29(231), 10–15.
- Brózik, P., Keszei, B., & Dúll, A. (2019). Mentális térképezés a köztérkutatásban. Két környezetpszichológiai vizsgálat kutatómódszertani tapasztalatai. *Socio.hu*, 1, 19–47.
- Brózik, P., Lippai, E., & Dúll, A. (2019). Biztonságos iskolák. In Tóth, E. (Ed.), *Biztonság. Város. Közösség* (pp. 175–185). Pécs: kultúrAktív Egyesület.
- Dósa, Zs., & Dúll, A. (2005). A gyógyító természeti környezet: az állat- és növényterápiák alapvető pszichológiai hatásmechanizmusai. *Tájökológiai Lapok*, 3(1), 1–12.
- Dósa, Zs., & Dúll, A. (2006). Ázsiai és európai kerttípusok kulturális-környezetpszichológiai elemzése. In Dúll, A., & Szokolszky, Á. (Eds), *Környezet-pszichológia* (pp. 169–185). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Dúll, A. (1990). *Hétköznapi cselekvések mentális szerveződése*. Bölcsészdoktori értekezés (témavezető: Illyés, S.). Budapest: ELTE.

- Dúll, A. (1994). Home environment and psychological health: Are you effective in your kitchen? In Rodríguez-Marín, J. (Ed.), *Health psychology and quality of life research* (Vol. 1., pp. 738–745). Alicante: University of Alicante.
- Dúll, A. (1995). Az otthon környeztpsichológiai aspektusai. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 35(5–6), 345–377.
- Dúll, A. (1996a). *Kitchenwork in the Home Context: Some Considerations for a Contextual–Emotional Analysis*. Claremont: Graduate School of Claremont, Department of Social Psychology.
- Dúll, A. (1996b). A helyidentitásról. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 36(4–6), 363–391.
- Dúll, A. (1998). *Hétköznapi otthoni rutinok környeztpsichológiai vizsgálata*. PhD-értekezés (témavezető: Czigler, I.). Budapest: ELTE.
- Dúll, A. (2002a). Kísérlet egy tranzakcionális környeztpsichológiai fogalom operacionalizálására: a lakó-otthon összeállítás empirikus vizsgálata I. A kutatás elméleti háttere. *Pszichológia*, 22(1), 57–106.
- Dúll, A. (2002b). Kísérlet egy tranzakcionális környeztpsichológiai fogalom operacionalizálására: a lakó-otthon összeállítás empirikus vizsgálata II. A kutatás. *Pszichológia*, 22(2), 183–219.
- Dúll, A. (2002c). Ember és környezet affektív kapcsolata: a helykötődés. *Alkalmazott Pszichológia*, 4(2), 49–65.
- Dúll, A. (2002d). Kiszolgáltatottság a természettől a technikáig. *Környeztpsichológia építészeknek*. *Alaprajz*, 9(8–9), 8.
- Dúll, A. (2005). Építészet–környezet–pszichológia. *Régi-Új Magyar Építőművészet, Utóirat / Post Scriptum*, 5(29), 14–17.
- Dúll, A. (2006a). Környeztpsichológia: szemlélet, elmélet és alkalmazás. In Bagdy, E., & Klein, S. (Eds), *Alkalmazott pszichológia* (pp. 160–187). Budapest: Edge 2000.
- Dúll, A. (2006b). Pszichológia és építészet: az együttműködés lehetőségei. Kommentár Kapy Jenő: A napi gyakorló építészet és a téralakítással kapcsolatos alap kutatások kapcsolata... Vagy annak hiánya? c. tanulmányához. *Régi-Új Magyar Építőművészet, Utóirat / Post Scriptum*, 6(34), 17–19.
- Dúll, A. (2007). A környezet hatása a tanulási folyamatokra: környezet és alkalmazkodás. In Csépe, V., Győri, M., & Ragó, A. (Eds), *Általános pszichológia 2., Tanulás – emlékezés – tudás* (pp. 111–158). Budapest: Osiris Kiadó.
- Dúll, A. (2009a). *A környeztpsichológia alapkérdései – Helyek, tárgyak, viselkedés*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Dúll, A. (2009b). Attitűdök a környező világhoz. Földfogyatkozás, földfogyasztás? In Sinkó, D. (Ed.), *Lelkünk rajta* (pp. 109–137). Budapest: Saxum – Pszichodiák.
- Dúll, A. (2012a). Az otthon dialektikája: a hétköznapi rutinok kreativitásától az otthon szakralitásáig. In Varga, K., & Gósiné Greguss, A. Cs. (Eds), *Tudatállapotok, hipnózis, egymásra hangolódás* (pp. 525–561). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Dúll, A. (2012b). Környezet–pszichológia–egészség. In Demetrovics, Zs., Urbán, R., Rigó, A., & Oláh, A. (Eds), *A egészségpszichológia elmélete és alkalmazása I.: Személyiség, egészség, egészségfejlesztés* (pp. 337–392). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Dúll, A. (2014). A környezeti kommunikáció vázlata. In Szász, A., & Kirzsa, F. (Eds), *A kultúra rejtelmek* (pp. 162–173). Budapest: MAKAT.
- Dúll, A. (2015a). Amikor messze van az „odakinn” az „idebenn”-től: a helyváltoztatás és az identitás összefüggései. In Keszei, A. (Ed.), *Hely, identitás, emlékezet* (pp. 19–33). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Dúll, A. (2015b). Az identitás környeztpsichológiai értelmezése: helyézés, helykötődés és helyidentitás. In Bodor, P. (Ed.), *Emlékezés, identitás, diszkurzus* (pp. 79–99). Budapest: L'Harmattan.

- Dúll, A. (2017a). *Épített környezet és pszichológia: A lokalitásélmény környezetpszichológiai vizsgálatai*. MTA doktori értekezés.
- Dúll, A. (2019a). A környezetpszichológia: önálló tudományterület vagy alkalmazott szociálpszichológia? In Kádi, A., Kiss, O. E., & Dúll, A. (Eds), *Inspirációk. Válogatott tanulmányok Faragó Klára születésnapja tiszteletére* (pp. 291–323). Budapest: ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar.
- Dúll, A. (2019b). Környezetpszichológiai projektek a felsőoktatásban. In Koltai, L. (Ed.), *Hazai és külföldi modellek a projektoktatásban* (pp. 10–26). Budapest: Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könyvüipari és Környezetmérnöki Kar.
- Dúll, A. (2019c). Lokalitásélmény és folyamatorientált településfejlesztés – Az alsómocsoládi lakosok lokalitásélménye szerveződésének vizsgálata. In Berki, M., & Halász, L. (Eds), *Budapesttől Berlinig – Interdiszciplináris kalandozások: Tiszteletkötet Izsák Éva születésnapja alkalmából* (pp. 85–112). Budapest: ELTE Földrajz- és Földtudományi Intézet.
- Dúll, A. (2019d). A Safecity interdiszciplináris együttműködés értékelése. In Tóth, E. (Ed.), *Biztonság. Város. Közösség* (pp. 225–237). Pécs: kultúrAktív Egyesület.
- Dúll, A. (2020a). Környezetpszichológiai fenntarthatóság az épített és a természeti környezetben: ember-környezet tranzakció szemléletű projektjeink. In Koltai, L. (Ed.), *Hazai és külföldi modellek a projektoktatásban 2020* (pp. 23–30). Budapest: Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könyvüipari és Környezetmérnöki Kar.
- Dúll, A. (2020b). A környezetpszichológiai lokalitásjelentés alakulásának kutatása: egy műemlék plébániaépület felújítása a Nivegy-völgyben. In Gergely, A. A. (Ed.), *Szóbeli befolyásolás a koherencia teremtéséhez: Ünnepi kötet Siklaki István 70. születésnapjára* (pp. 152–172). Budapest: Antroport, Magyar Kulturális Antropológiai Társaság (MAKAT).
- Dúll, A., Demetrovics, Zs., Paksi, B., Felvinczi, K., & Buda, B. (2006). A bevásárlóközpont mint a csellengés helyei: a „hely-fogyasztás” kontextuális elemzése, In Dúll, A., & Szokolszky, Á. (Eds), *Környezet – pszichológia* (pp. 107–132). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Dúll, A., & Dósa, Zs. (2005). A természeti környezet – környezetpszichológiai megközelítésben. *Tájökológiai Lapok*, 3(1), 19–25.
- Dúll, A., & Gavallér, A. (1986). Emlékezés komplex mozgássorokra. *Acta Psychologica Debrecina*, 13. Debrecen: KLTE Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Dúll, A., & Izsák, É. (Eds) (2014). *Tér-rétegek. Tanulmányok a XXI. század térfordulatairól*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Dúll, A., & Janky, B. (2011). Environmental Attitudes and Household Electricity Use among Budapest Residents. *International Review of Social Research*, 1(3), 115–131.
- Dúll, A., & Kovács, Z. (Eds), (1998). *Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Dúll, A., & Lippai, E. (2015). Az iskolai környezet üzenetei: környezetpszichológiai elemzés. In Dúll, A., & Varga, K. (Eds), *Rábészéltér. A szuggesztív kommunikáció környezetpszichológiája* (pp. 47–73). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Dúll, A., Paksi, B., & Demetrovics, Zs. (2009). A helyfogyasztás színterei: bevásárlóközpontok környezetpszichológiai elemzése. In Demetrovics, Zs., Paksi, B., & Dúll, A. (Eds), *Pláza, ifjúság, életmód. Egészséglélektani vizsgálatok a fiatalok körében* (pp. 21–74). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Dúll, A., & Pálffy, S. (2014). On Public Issues and Public Spaces – A Design Course Focusing on the Danube Bank in Budapest. *Periodica Polytechnica Architecture*, 45(2), 47–51.
- Dúll, A., Somogyi, K., Hülber, A., Brózik, P., & Szabó, J. (2018). A szociofizikai önállóság első színtere: építészhallgatók és térlaikus egyetemi hallgatók mentális térképbázisainak összehasonlítása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 73(1), 83–110.

- Dúll, A., & Székely, M. (2003). Környezetpszichológia és a világproblémák pszichológiája. In Czippán, K., Juhász Nagy, Á., & Sapsál, J. (Eds), *Helyzetkép a fenntarthatóságról a hazai felsőoktatásban 2003* (pp. 45–53). Budapest: Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programiroda.
- Dúll, A., & Szokolcsy, Á. (Eds) (2006). Környezet – pszichológia. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), Környezetpszichológia tematikus szám.
- Dúll, A., & Tauszik, K. (2006). A munkahelyhez kötődés konstruktumának vizsgálata – elméleti megfontolások egy tranzakcionális helyzetutatóhoz. In Dúll, A., & Szokolcsy, Á. (Eds), *Környezet – pszichológia. Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), 87–105.
- Dúll, A., & Urbán, R. (1997). Az épített környezet konnotatív jelentésének vizsgálata: módszertani megfontolások. *Pszichológia*, 17(2), 151–179.
- Dúll, A., & Varga, K. (2015). A szuggesztív környezeti kommunikáció: alapelvek és működés. In Dúll, A., & Varga, K. (Eds), *Rábeszélőtér. A szuggesztív kommunikáció környezetpszichológiája* (pp. 523–555). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Faragó, K., & Vári, A. (1989). Környezeti konfliktusok és megoldási lehetőségeik. *Társadalomkutatás*, 7(1), 5–23.
- Faragó, K., Vári, A., & Vecsenyi, J. (1990). *Csak ne az én kertembe!* Budapest: MKI.
- Fogarasi, B., Bodorkós, B., Dúll, A., & Nemes, G. (2015). The Nivegy-valley Parish Project – a Community–Embedded Cultural Heritage Rehabilitation. In Van Balen, K., & Vandesande, A. (Eds), *Reflections on Cultural Heritage Theories and Practices* (pp. 183–196). Antwerpen – Apeldoorn: Garant.
- Fogarasi, B., Bodorkós, B., Dúll, A., & Nemes, G. (2017). Integrating Values in the Revitalisation of Cultural Heritage: The Nivegy Valley Parish House Pilot Project. In Kusek, R., & Purchla, J. (Eds), *Heritage and the City* (pp. 169–192). Krakow: International Cultural Centre Publishing House.
- Fogarasi, B., & Dúll, A. (2021a). Hogyan viszonyulunk a műemlékekhez? Műemlékvédelem és környezetpszichológia. In Nagy, G. D., & Veőreős, A. (Eds), *Fiatal Műemlékvédők Fóruma* (pp. 11–22). Budapest: ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság.
- Fogarasi, B., & Dúll, A. (2021b). Inside the Mind and Heart of Homo Aedificator: Towards Revealing the Psychological Meaning of Historic Buildings and Sites. *Építés-Építészettudomány*, 49(1–2), 267–287.
- Frankó, L., & Dúll, A. (2017). Az Észlelt Irodai Magánszféra Kérdőív adaptálása magyar nyelvre. *Alkalmazott Pszichológia*, 17(2), 109–122.
- Frankó, L., & Dúll, A. (2018). A munkahelykötődés és a munkaállomás-kötődés konstruktumainak mérése és gyakorlati relevanciája. *Alkalmazott Pszichológia*, 18(4), 77–91.
- Frankó, L., & Dúll, A. (2020). Can the Office Environment Be a Motivator?: What Makes a Good Enough Working Environment on the Eve of 2020? *Periodica Polytechnica-Social And Management Sciences*, 28(2), 129–139.
- Hillier, B. (2007). *Space is the Machine. A Configurational Theory of Architecture*. London: Space Syntax.
- Holahan, C. J. (1982). A környezeti attitűdök. In Dúll, A., & Kovács, Z. (1998) (Eds), *Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény* (pp. 81–107). Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Horvát, M. T., Dúll, A., & László, J. (2006). A helyvesztés vizsgálata migrációban lévő magyar fiatalok körében (kutatási beszámoló). In Dúll, A., & Szokolcsy, Á. (Eds), *Környezet – pszichológia* (pp. 133–153). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Horvát, M. T., Dúll, A., & László, J. (2011). Helyvesztés-élmény és honvágy – egy „keserű” jelenség környezetpszichológiája. *Alkalmazott Pszichológia*, 2, 21–32.
- Ittelson, W. H., Proshansky, H. M., Rivlin, L. G., & Winkel, G. (1974). *An Introduction to Environmental Psychology*. New York: Holt, Rinehart, and Winston.

- Kádi, A., Kiss, O. E., & Dúll, Andrea (Eds) (2019). *Inspirációk. Válogatott tanulmányok Faragó Klára születésnapja tiszteletére*. Budapest: ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar.
- Kántor, Á., Brózik, P., & Dúll, A. (2019). Psychological Research on Homelessness: The Relation between Psychological and External Homelessness. *Psychologia Hungarica Caroliensis*, 7(3) 80–112.
- Kántor, Á., & Dúll, A. (2018). A hajléktalanság láthatatlan arca: A lelki otthon és a lelki otthontalanság. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 73(4) 643–667.
- Kapy, J. (2005). Egy tudományos konferencia elé: az építészetelmélet transzdiszciplináris területei. *Régi-Új Magyar Építőművészet, Utóirat / Post Scriptum*, 5(28), 5–9.
- Kapy, J. (2006). A napi gyakorló építészet és a téralakítással kapcsolatos alap kutatások kapcsolata... Vagy annak hiánya? c. tanulmányához. *Régi-Új Magyar Építőművészet, Utóirat / Post Scriptum*, 6(34), 15–16.
- Keszei, B., Böddi, Zs., & Dúll, A. (2016). Lehetőségek és nehézségek a természetes megfigyelésben: Egy óvodai vizsgálat tapasztalatai. *Prosperitas*, 3(2), 63–87.
- Keszei, B., & Dúll, A. (2019). Glass-Buildings: How Lay People and Professionals Communicate about Them. *Prosperitas*, 6(1), 113–138.
- Keszei, B., Böddi, Zs., & Dúll, A. (2019). Óvodás gyermekek csoportszobai térhasználatának vizsgálata a térszintaxis módszerével. *Gyermeknevelés*, 7(2–3), 45–63.
- Keszei B., Halász, B., Losonczy, A., & Dúll, A. (2019). Space Syntax's Relation to Seating Choices from an Evolutionary Approach. *Periodica Polytechnica Architecture*, 50(2), 115–123.
- Kiss, O. E., Dúll, A., Rácz, K., & Rácz, J. (2015). Droghasználat és a felépülés terei, útvonalai. In Keszei, A. (Ed.), *Hely, identitás, emlékezet* (pp. 114–137). Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Korpela, K., Korhonen, M., Nummi, T., Martos, T., & Sallay V. (2020). Environmental self-regulation in favourite places of Finnish and Hungarian adults. *Journal of Environmental Psychology*, 67, 101384.
- Kovács, J., & Medvés, D. (2009). Közös ügyek?! Van jelentősége? A társas értékorientáció és az egyéni hozzájárulás észlelt jelentőségének hatása a kiscsoportos társas dilemmahelyzetekben hozott egyéni döntésekre, valamint a társas értékorientáció és a környezeti attitűdök kapcsolata. *Alkalmazott Pszichológia*, 3–4, 51–74.
- Kovács, J., Medvés, D., & Pántya, J. (2020). To Shine or not to Shine? – The Relationship between Environmental Knowledge of Preteens and their Choice among Plastic and Non-Plastic Materials for a Manual Task. *Environmental Education Research*, 26(6), 849–863.
- Kovács, J., Pántya, J., Bernáth, A., Medvés, D., & Bányai, Zs. (2011). Subjects of Hungarian cultural Memory in Images. *Applied Psychology in Hungary*, 1, 7–21.
- Kovács, J., Pántya, J., Medvés, D., Hidegkuti, I., Heim, O., & Bursavich, J. B. (2014). Justifying Environmentally Significant Behavior Choices: An American-Hungarian Cross-Cultural Comparison. *Journal of Environmental Psychology*, 37, 31–39.
- Kőváry, Z. (2019) Bevezetés: Föld és lélek – klímaválság és pszichológia. *Imágó Budapest*, 8(4), 3–10.
- Kurucz, A., Losonczy, A., Szabó, D., Keszei, B., & Dúll, A. (2019). Space Syntax Analysis of a Modern Villa in Budapest. *Symmetry: Culture and Science*, 30(4), 313–329.
- Lányi, K. (2006). A környezettudatos magatartás és egészségvédelem. In Bugán, A. (Ed.), *A kapcsolati egyensúly szerepe az egészséges alkalmazkodásban* (pp. 25–51). Hajdúböszörmény: Didakt Kiadó.
- Lippai, E., & Dúll, A. (2003). Városutópiák környezetpszichológiai elemzése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 4, 431–472.
- Lippai, E., & Dúll, A. (2005). *Új módszer a helyek érzelmi lenyomatának mérésére*. Poszter, Illyés Sándor Emléknepok. Budapest: ELTE Pszichológiai Intézet.

- Losonczi, A., Gulyás, L., Kurucz, A., Bafna, S., & Dúll, A. (megjelenés alatt). The Spatial Experience Matrix: A Framework to Study How Designers Think about the Experiential Quality of Architectural Settings. *Symmetry: Culture and Science*.
- Losonczi, A., Halász, B., Keszei, B., Dobszai, D., & Dúll, A. (2017). Investigating Changes in Space Usage Preferences by Changing Aesthetic Environmental Variables. In Heitor, T., Serra, M., Silva, J. P., Bacharel, M., & Cannas da Silva, L. (Eds), *Proceedings of the 11th International Space Syntax Symposium* (131.1–131.16). Lisboa: Instituto Superior Técnico, Departamento de Engenharia Civil, Arquitectura e Georrecursos.
- Losonczi, A., Halász, B., Keszei, B., & Dúll, A. (2019). The Role of Surface Qualities in the Architectural Design of Creative Workplace. *Journal of Architectural and Planning Research*, 36(3), 198–214.
- Losonczi, A., Ragó, L., Gulyás, K., Sarbak, A., Kurucz, A., & Dúll, A. (2016). The Role of Categorization in the Cognitive Process of a Person Moving in an Interior Space. *Perception*, 45, Suppl2, Paper: 1P142.
- Losonczi, A., Ragó, A., Sarbak, K., Dúll, A., & Bafna, S. (2017). Selective Attention within Isovist: Changes in Viewers' Conceptual Understanding of Architectural Elements under Navigational and Exploratory Tasks. In Heitor, T., Serra, M., Silva, J. P., Bacharel, M., & Cannas da Silva, L. (Eds), *Proceedings of the 11th International Space Syntax Symposium* (132.1–132.18). Lisboa: Instituto Superior Técnico, Departamento de Engenharia Civil, Arquitectura e Georrecursos.
- Losonczi, A., Sarbak, K., & Dúll, A. (2014). Épülethomlokzatok környezetpszichológiai elemzése. *Régi-Új Magyar Építőművészet, Post Scriptum/Utóirat*, 10, 38–41.
- Medvés, D., Balázs, K., Kondé, Z., & Mátyás, M. (2012). Az attitűdök, a társas értékorientáció és a jövőbeli következmények figyelembevételének szerepe a környezettudatos hulladékgazdálkodásban. *Alkalmazott Pszichológia*, 1, 25–42.
- Medvés, D., & Kovács, J. (2010). Emlékezet és környezet kapcsolata – a kollektív emlékezet környezetpszichológiai vonatkozásai. In Münnich, Á., & Hunyady, Gy. (Eds), *A nemzeti emlékezet vizsgálatának pszichológiai szempontjai* (pp. 155–170). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Medvés, D., & Kovács, J. (2012). The Role of Individual Difference in Promoting Pro-Environmental Behavior. In Kabisch, S., Kunath, A. K., Schweizer-Ries, P., & Steinführer, A. (Eds), *Vulnerability, Risks, and Complexity: Impacts of Global Change on Human Habitats* (pp. 231–242). Göttingen: Hogrefe.
- Misra, S., Hall, K., Feng, A., Stipelman, B., & Stokols, D. (2011). Collaborative Processes in Transdisciplinary Research. In Kirst, M., Schaefer-McDaniel, N., Hwang, S., & O'Campo, P. (Eds), *Converging Disciplines: A Transdisciplinary Research Approach to Urban Health Problems* (pp. 97–110). New York: Springer.
- Pető, Cs., & Szekeres, A. (2006). A katasztrófapszichológia lehetőségei és első tapasztalatai Magyarországon. In Dúll, A., & Szokolszky, Á. (Eds), *Környezet – pszichológia* (pp. 155–168). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Pluhár, Zs. F., Czigány, L., Dúll, A., Pikó, B. F., & Uzzoli, A. (2010). Kisiskolások ugyanazon kérdésre adott írásos és rajzos válaszainak összehasonlítása – hazai tapasztalatok az Írj-rajzolj („Write and draw”) technikával. *Alkalmazott Pszichológia*, 11(1–2), 85–102.
- Pluhár, Zs. F., Pikó, B. F., Uzzoli, A., Page, R. M., & Dúll, A. (2010). Representations of the Relationship between Physical Activity, Health and Perceived Living Environment in Hungarian Urban Children's Images. *Landscape and Urban Planning*, 95, 151–160.
- Proshansky, H. M. (1978). The City and Self-Identity. *Environment and Behavior*, 10, 147–169.
- Proshansky, H. M. (1981). An Environmental Psychologist's Perspective on the Interdisciplinary Approach in Psychology. In Harvey, J. H. (Ed), *Cognition, Social Behavior, and the Environment* (pp. 3–20). Hillsdale: Lawrence Erlbaum.

- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-Identity: Physical World Socialization of the Self. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 57–83.
- Proshansky, H. M., Ittelson, W. H., & Rivlin, L. G. (Eds) (1970a). *Environmental Psychology: Man and his Physical Setting*. New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Proshansky, H. M., Ittelson, W. H., & Rivlin, L. G. (1970b). Freedom of Choice and Behavior in a Physical Setting. In Proshansky, H. M., Ittelson, W. H., & Rivlin, L. G. (Eds), *Environmental Psychology: Man and his Physical Setting* (pp. 173–183). New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Proshansky, H. M., Ittelson, W. H., & Rivlin, L. G. (1970c). The Environmental Psychology of the Psychiatric Ward. In Proshansky, H. M., Ittelson, W. H., & Rivlin, L. G. (Eds), *Environmental Psychology: Man and his Physical Setting* (pp. 419–439). New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Sallay, V. (2008). Az önmagunkra találás helyei: környezeti önszabályozás elmélet és kutatás tükrében. *Alkalmazott Pszichológia*, 10(3–4), 145–161.
- Sallay, V., & Dúll, A. (2006). „Érezd magad otthon!” Az otthonhoz fűződő viszony projektív, környezetpszichológiai szempontú vizsgálata. In Dúll, A., & Szokolszky, Á. (Eds), *Környezet – pszichológia* (pp. 35–52). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Sallay, V., & Martos, T. (2014). Az Otthonnal Való Elégedettség Skála kidolgozása és pszichometriai jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 15(3), 277–288.
- Sallay, V., Martos, T., Chatfield, S. L., & Dúll, A. (2019). Strategies of Dyadic Coping and Self-Regulation in the Family Homes of Chronically Ill Persons: A Qualitative Research Study Using the Emotional Map of the Home Interview Method. *Frontiers in Psychology*, 10, Paper: 403.
- Séra, L. (1990). A pszichológia és a környezet. *Pszichológia*, 10(4), 609–639.
- Séra, L., Bakon, I., & Stefanik, K. (1993). Térismeret és kognitív készségek. *Pszichológia*, 13(1), 43–65.
- Somogyi, K., Balázs, M., & Dúll, A. (2019). Meanings of Symmetry: The Legibility of Symmetry of Historic School Buildings. *Symmetry: Culture and Science*, 30(1), 59–90.
- Somogyi, K., Birtalan, I. L., Einspach-Tisza, K., Jantek, Gy., Kassai, Sz., Karsai, Sz., Sebestyén, E., Dúll, A. & Rác, J. (2018). Mi történik egy kvalitatív módszertan doktori szemináriumon?: A GT- és az IPA-elemzés menete. *Alkalmazott Pszichológia*, 18(2), 105–127.
- Somogyi, K., & Dúll, A. (2018). Közös tér – személyes élmény. In Puhl, A., Szalai, A., & Valastyán, T. (Eds), *Árkádia: Építészeti-életi füzetek 7*. Debrecen: Debreceni Egyetem Építészmérnöki Tanszék.
- Stokols, D. (1987). Conceptual Strategies of Environmental Psychology. In Stokols, D., & Altman, I. (Eds), *Handbook of Environmental Psychology* (Vol. 1., 41–70). New York: Wiley & Sons.
- Stokols, D. (1990). Instrumental and Spiritual Views of People-Environment Relations. *American Psychologist*, 45(5), 641–646.
- Szabó, E., & Dúll, A. (2007). Hogyan tölthetik be az otthon funkcióját a gyermekvédelmi intézmények? In Csizmazia, S. (Ed.), *Pillanatképek, elemzések, fejlesztések (2003–2006)* (pp. 232–253). Fót: Károlyi István Gyermekközpont.
- Szító, I. (1991). Az ökológiai megközelítés a pszichológiában. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2, 215–232.
- Szokolszky, Á., & V. Komlósi, A. (2015). A „reziliencia-gondolkodás” felemelkedése – ökológiai és pszichológiai megközelítések. *Alkalmazott Pszichológia*, 1, 11–26.
- Tóth-Varga, V., & Dúll, A. (2018). „Akinak a szíve fáj, meggyógyítja ez a táj...” Érzelemszabályozás a régi pesti kávéházakban analitikus orientáltságú környezetpszichológiai megközelítésben. *Imágó Budapest*, 7(2), 86–120.

- Tóth-Varga, V., & Dúll, A. (2019a). The Appearance of the Socio-Physical Environment in Psychoanalytic Infant Observations: Localizations and the Experience of Locality. *Imágó Budapest*, 8(4), 76–106.
- Tóth-Varga, V., & Dúll, A. (2019b). A térhasználat jellegzetességei a pszichoanalitikus szemléletű csecsemőmegfigyelési jegyzőkönyvekben. *Alkalmazott Pszichológia*, 19(3), 7–31.
- Túry, F., & Dúll, A. (2008). The Role of Home Visits in the Family Therapy – With Special Regard to Eating Disorders. *Rev. Med. Chir. Soc. Med. Nat. Iași /Revista Medico-Chirurgicala A Societății de Medici și Naturaliști Din Iași (Iași)*, 112(2), Supplement, 3, 189–194.
- Túry, F., Dúll, A., Wildmann, M., & László, Zs. (2006). Családlátogatás evészavarban szenvedőknél – környezetpszichológiai megfontolások. In Dúll, A., & Szokolszky, Á. (Eds), *Környezet – pszichológia* (pp. 53–66). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Túry, F., Dúll, A., Wildmann, M., & László, Zs. (2010). A családlátogatás szerepe az evészavarokban. In Túry, F. (Ed.), *Válogatott pszichoterápiás esettanulmányok – különös tekintettel az evészavaraira* (pp. 43–51). Budapest: Semmelweis Kiadó.
- Túry, F., Wildmann, M., László, Zs., & Dúll, A. (2008). Environmental Psychology and Home Visits in the Family Therapy of Eating Disorders. *International Journal of Psychotherapy*, 12(2), 36–44.
- Túry, F., Wildmann, M., László, Zs., Rácz, A., & Dúll, A. (2003). Milyen információkat nyújthat a családlátogatás az orvos számára? Környezetpszichológia az orvosi gyakorlatban. *Háziorvosi Továbbképző Szemle*, 8, 666–669.
- Varga, A. (2006). Pszichológia a fenntarthatóságért. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61(1), 187–206.
- Varga, A., Pizmony-Levy, O., Berze, I. Zs., Ágoston, Cs., & Dúll, A. (2021). Public Opinion on Climate Change and Coronavirus Outbreak – Comparison of the USA vs. Hungary. In Cseresznyés, D., & Király, Cs. (Eds), *16th Carpathian Basin Conference for Environmental Sciences: Proceedings* (pp. 236–239). Budapest: ELTE Természettudományi Kar.
- Varga, A., Berze, I. Zs., & Dúll, A. (2021). Fenntarthatósági Témahét – Diákok és tanárok a fenntarthatóságról kutatási program. Kutatási jelentés a 2020-as diákkérdőívek adatairól.
- Varga, V., & Dúll, A. (2001). „Kávéház te vagy a hazám, s immár egyetlen otthonom” – Budapest kávéháza a századfordulón – környezetpszichológiai megközelítésben. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 56(4), 557–597.
- Zelenák, F., Szűz, A., Balogh, P. I., Dúll, A., & Mezősné Szilágyi, K. (2016). A Method for Analyzing Open Space Improvements in Urban Environments: A Budapest Case Study. In Valánszki, I., Jombach, S., Filep-Kovács, K., Fábos, J. Gy., Ryan, R. L., Lindhult, M. S., & Kollányi, L. (Eds), *Greenways and Landscapes in Change: Proceedings of the 5th Fábos Conference on Landscape and Greenway Planning* (pp. 139–146). Budapest: Szent István Egyetem Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék.

FROM ENVIRONMENTAL PSYCHOLOGY TO THE HUMAN-ENVIRONMENT TRANSACTION SCIENCE – OVERVIEW OF THE PAST (ALMOST) 30 YEARS

DÜLL, ANDREA

Environmental psychology developed in the United States and Canada in the 1960s and 1970s. The area in Hungary - at the time of writing this summary - has a history of about two and a half decades. Hungarian environmental psychology started with basic and applied research in the mid-1990s. Due to the transdisciplinary approach of environmental psychology, emphasizing human-environment interaction, it works in continuous cooperation with architecture, environmental design, geography and later with landscape architecture. On one hand, Hungarian environmental psychology, similarly to international situation, is an independent field of psychology. On the other hand, it is a co-science of architecture and environmental design and acts as a mediator in interactions between lay users and designers. The last two and a half decades have been a process of gaining and strengthening of the area in Hungary, which is also reflected in the steps of institutionalization. In 2021, the Institute of Human-Environment Transaction (EKTI) was established at the Eötvös Loránd University, Budapest, which considers its main tasks and missions to teach environmental psychology and doing people-environment transaction research in Hungary. Working on environmental psychological projects, science of environmental psychology has now expanded into the science of human-environment transactions with important aims and tasks to initiate and coordinate projects in the fields of sustainability, the psychology of built / natural / virtual environments and human-environment interactions. In this review, the history of the development of environmental psychology in Hungary and some of its research areas (environmental health psychology, environmental competence of lay people vs. experts, mental mapping, place attachment and loss of place, place identity, and pro-environmental approach) are presented.

Keywords: *environmental psychology, psychology of built / natural / virtual environment, people-environment interaction, people-environment transaction science*

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)